

DEFINITION PÅ FARMAKOLOGISKE BEGREBER
Sven Edelfors, maj 2003

De fleste definitioner i denne liste er så vidt muligt udformet i overensstemmelse med definitionerne i Goodman & Gilman's: The Pharmacological Basis of Therapeutics.

ABSORPTION	et lægemiddels transport fra applikationsstedet til det systemiske kredsløb
ABSORPTIONSFRAKTION	angiver alene den brøkdel af en lægemiddeldosis, som optages i tarmen
ABSORPTIONSHASTIGHEDSKONSTANTEN	angiver den brøkdel af den tilbageværende stofmængde, der absorberes per tidsenhed (k_a)
ABSTINENSSYMPTOMER	(withdrawal symptoms) - karakteristiske somatiske og psykiske symptomer, der opstår ved ophør af indgift af et stof, og som straks bringes til ophør ved fornyet indgift af stoffet
ACCEPTABEL DAGLIG (ADI) INDTAGELSE	den daglige indtagelse af et tilsætningsstof, som ikke antages at ville medføre skadelige virkninger selv ved livslang indtagelse; ofte NOAEL/100
ADDITIV EFFEKT	kombinationen af 2 lægemidler giver en effekt, der er lig summen af enkeltvirkningerne
AFFINITET	bindingstyrken mellem et lægemiddel og dets receptor. Udtrykkes ved associationskonstanten = den reciprokke dissociationskonstant (K_d)
AGONIST	stof, som udløser et respons ved binding til receptorer (dvs. besidder både affinitet og efficacy)
AKUT TOKSICITET	Vurderes ud fra den enkeltdosis, der fremkalder en tydelig toksisk effekt på rotter (oftest ♀)
ANALGESI	tilstand karakteriseret ved ophævet smertefølelse
ANALGETIKA	lægemidler, der ved systemisk anvendelse virker smertestillende uden væsentlig påvirkning af bevidstheden
ANTAGONIST	et stof, der ved binding til receptorer nedsætter det respons som udløses af en agonist eller en partiel agonist (kan f.eks. være et stof der besidder affinitet, men mangler efficacy)
ANTIBAKTERIEL SPEKTRUM	angiver de bakteriestammer, som er følsomme for det pågældende antibakterielle lægemiddel

ANTIDEPRESSIV EFFEKT	virkning mod depressioner
ANTIDIURETISK EFFEKT	nedsættelse af vandudskillelsen uden ændring af saltudskillelsen
ANTIDOT	(= modgift) - lægemiddel eller kemikalie, som modvirker en gifts eller et lægemiddels toksiske virkninger
ANTIPILEPTISK EFFEKT	virkning mod epilepsi
ANTIINFLAMMATORISK EFFEKT	hæmmende virkning på inflammationsprocesser
ANTIKNVULSIV EFFEKT	virkning mod kramper
ANTIPSYKOTISK EFFEKT	virkning mod psykotiske symptomer som hallucinationer, vrangforestillinger o.lign.
ANTIPYRETISK EFFEKT	febernedsættende virkning
ANTIREUMATISK EFFEKT	virkning mod reumatiske lidelser
ANXIOLYTIKA	angstdæmpende lægemiddel
ANÆSTESI	en reversibel tilstand karakteriseret ved analgesi, amnesi, bevidstløshed, muskelrelaksation og hæmning af reflekser
AUC	AreaUnderCurve = arealet under plasmakonzentrations-tids-kurven efter indgift af en enkeltdosis
BAKTERICID EFFEKT	bakteriedræbende virkning
BAKTERIEL (PARASITÆR) KRYDSRESISTENS	det fænomen, at resistens overfor et antibakterielt/antiparasitært lægemiddel medfører resistens overfor et andet
BAKTERIEL (PARASITÆR) RESISTENS parasitært lægemiddel	nedsat/ophævet følsomhed for et antibakterielt/
BAKTERIOSTATISK EFFEKT	væksthæmmende virkning på bakterier
BIOAKKUMULATION	det fænomen, at successiv tilførsel af et stof til en organisme, et organ eller det omgivende miljø ophobes i koncentrationer, der langt overstiger den koncentraion stoffet blev tilført i
BIOTILGÆNGELIGHED	udtrykker, hvor stor en del af en administreret lægemiddeldosis der når det systemiske kredsløb (F)

BIOLOGISK HALVERINGSTID	den tid, det tager organismen at eliminere halvdelen af den tilbageværende stofmængde i organismen ($t_{1/2}$)
CANCEROGENICITET	fremkaldelse af maligne sygdomme (lokaliserede eller generaliserede)
CNS-DEPRIMERENDE EFFEKT	alment hæmmende virkning på CNS-funktioner
CNS-STIMULERENDE EFFEKT	alment stimulerende virkning på CNS-funktioner
DESINFEKTIONSMIDLER	stoffer, der dræber eller hæmmer mikroorganismer ved direkte kontakt med disse
DDD	defineret daglig dosis (fastsat af WHO, anvendes i lægemiddelstatistikker)
DIURETISK EFFEKT	øget diurese. Anvendes klinisk i betydningen: øget renal udskillelse af salt og vand ("saluretisk effekt")
ED ₅₀	(median E ffektive D ose) - den enkeltdosis, der fremkalder en given farmakologisk effekt hos halvdelen af en population
EFFICACY (intrinsic activity)	mål for et lægemiddels evne til at udløse et respons (måles som E_{max} = hvor stort et respons lægemidlet maksimalt kan udløse)
ELIMINATION	de processer, hvormed effekten af et lægemiddel eller en gift bringes til ophør. Omfatter både metabolisering (biotransformation) og udskillelse (ekskretion)
EMBRYOTOKSICITET	beskadigelse af fostret
EUFORI	lystbetiget tilstand, præget af ubegrundet optimisme
EUFORISERENDE STOFFER	(narcotics) - stoffer, som kan fremkalde eufori. Betegnelsen anvendes lovmæssigt om kopieringspligtige lægemidler af gruppen stærke ("euforiserende") analgetika
FARLIGHED (HAZARD)	egenskaber ved et stof som indebærer en risiko for skader (omfatter også eksplosions- og brandfare)
FARMAKODYNAMIK	læren om farmakas virkninger på organismen
FARMAKOGENETIK	læren om genetiske faktorerers betydning for lægemidlers virkning
FARMAKOKINETIK	læren om farmakas skæbne i organismen

FARMAKOLOGI	læren om farmakas virkning og anvendelse, væsentligst omfattende farmakodynamik, farmakokinetik og farmakoterapi
FARMAKOTERAPI	anvendelse af farmaka i behandlingen
FEKUNDITET	(fecundity) en kvindes evne til at føde et fuldbåret og levedygtigt barn
FIRST PASS EFFECT	det fænomen, at en del af en peroral lægemiddeldosis elimineres ved 1. passage gennem tarmslimhinde og lever
	FIXED DOSE METHOD Metode der anvendes til klassifikation af stoffer ud fra deres akutte toksicitet.
FORDELINGSKOEFFICIENT	(for gasanæstetika) er forholdet mellem koncentrationen af anæstesimiddel i blod og luft ved tensionslignevægt (samme partialtryk)
FYSIOLOGISK ANTAGONISME	det fænomen, at to biologisk aktive substanser har modsat rettede virkninger udløst ved stimulation af forskellige receptorer
FYSISK AFHÆNGIGHED	(physical dependence) - tilstand, hvor fortsat indgift af et stof er nødvendig for at undgå abstinenssymptomer
1. ORDENS ELIMINATION	eliminationskinetik, hvor eliminationshastigheden er proportional med plasmakoncentrationen
GIFT	i bredeste betydning: et stof, som kan forårsage ødelæggelse eller forstyrrelse af en organismes funktioner
HYPERREAKTIVITET	(kvantitativ intolerans) - usædvanlig høj følsomhed overfor et lægemiddels farmakologiske virkninger
HYPOREAKTIVITET	usædvanlig lav følsomhed overfor et lægemiddels farmakologiske virkninger
HYPNOTISK EFFEKT	søvnfremkaldende virkning
IDIOSYNKRASI	abnorm reaktion på et lægemiddel i form af enten ekstremt øget eller nedsat følsomhed for stoffet
INVERS AGONIST	et stof, der ved binding til receptoren nedsætter dennes spontane signaleringsaktivitet. Invers agonisme kan således kun bestemmes i et system hvor der er spontan, konstitutiv signaleringsaktivitet. Invers agonisme kan

	måles som ”negativ efficacy”
KEMISK ANTAGONISME	det fænomen, at et lægemiddel kan modvirke en anden substans ved kemisk interaktion
KOMPETITIV ANTAGONISME	det fænomen, at en antagonist konkurrerer med en agonist om receptorpladserne. Hæmningen er reversibel og kan modvirkes ved øgning af agonistkoncentrationen (og vice versa)
KRONISK TOKSICITET	den toksiske effekt ved langtidspåvirkning bedømt ud fra livstidsforsøg
LD ₅₀	(median L ethal D ose) - den enkeltdosis, der fremkalder dødsfald hos halvdelen af en population (dyreforsøg) Anvendes ikke mere
LOWEST OBSERVED ADVERSE EFFECT LEVEL	(LOAEL) - den laveste dosis af et kemikalie, der fremkalder en given målelig toksisk effekt på en bestemt dyreart
LOKALANALGETIKA	lægemidler, som ved lokal applikation kan medføre reversibel ophævelse af nerveledning
LÆGEMIDDELALLERGI	(hypersensitivity) - lægemiddelbivirkning, som forudsætter forudgående eksponering (sensibilisering) for lægemidlet. Allergiske reaktioner er ofte uforudsigelige og har ingen klar dosisafhængighed
LÆGEMIDDELBIKIRKNINGER	omfatter alle observerede virkninger udover den ønskede terapeutiske effekt i den konkrete behandlingssituation
LÆGEMIDDELINTERAKTION	det fænomen, at administration af et lægemiddel ændrer virkningen af et andet lægemiddel
LÆGEMIDLER	(= farmaka) - stoffer, droger eller præparater, som anvendes til at erkende, lindre, behandle eller helbrede sygdomme og sygdomssymptomer eller for at påvirke legemsfunktioner
MAC	M inimal A lveolær a næstetisk C oncentration af et inhalationsanæstetikum, som kan hæmme reaktion på en smertefremkaldende stimulus hos 50% af patienterne
MAKSIMALVIRKNING	(maximal efficacy) - den maksimale virkning, der kan opnås med et lægemiddel
MEDICINAFHÆNGIGHED	(dependence) - tilstand, der altid indebærer psykisk

	afhængighed og undertiden fysisk afhængighed og toleranceudvikling
MOLEKYLÆR FARMAKOLOGI	det molekylære grundlag for virkningen af lægemidler på det molekylære target
MUTAGENICITET	ændring af arveanlæggene
NO OBSERVED ADVERSE EFFECT LEVEL	(NOAEL) - den højeste dosis af et kemikalie, der ikke fremkalder en given målelig toksisk effekt på en bestemt dyreart. Anvendes til fastsættelse af ADI, ofte NOAEL/100
NON-KOMPETITIV ANTAGONISME	det fænomen, at en antagonists hæmning af en agonists effekt ikke kan modvirkes ved øgning af agonistkoncentrationen
0. ORDENS ELIMINATION	eliminationskinetik, hvor eliminationshastigheden er uafhængig af plasmakoncentrationen
PARTIEL AGONIST	(= partiel antagonist) - lægemiddel, som har nogen receptorstimulerende virkning, men som virker antagonistisk overfor lægemidler med højere efficacy
PERSISTENS	det fænomen, at et stof ikke eller kun delvis nedbrydes i det efter anvendelsen eksisterende økosystem
PESTICIDER	stoffer, der anvendes til bekæmpelse af insekter (insecticider), mider (acaricider), plantevækst (herbicider), svampe (fungicider) eller gnavere (rodenticider)
PHARMACOGENOMICS	det genetiske grundlag for virkningen af lægemidler
POTENS	styrkeangivelse, udtrykkes alene ved størrelsen af den dosis, der fremkalder en given effekt. (bruges ved sammenligning mellem homologe lægemidler)
POTENSERING	(= supraadditiv effekt) - kombinationseffekten af 2 lægemidler, når denne er større end summen af enkeltvirkningerne. Evt. har det ene stof ingen virkning i sig selv. (I litteraturen findes også andre definitioner)
PSYKISK AFHÆNGIGHED	(”psychological dependence” eller ”craving”) - tilstand karakteriseret ved en uimodståelig trang til at indtage et stof for at opnå en lystbetonet, angstdæmpende eller lign. effekt
PSYKOFARMAKA	lægemidler, som kan bedre/normalisere abnorme psykiske funktioner

RECEPTOR	makromolekyle, hvortil et lægemiddel bindes for at udløse sin biologiske virkning
REPRODUKTIONSTOKSICITET	toksisk effekt på ethvert trin i forplantningen, overføres på afkommet. Omfatter bl.a. embryotoksicitet, teratogenicitet og fertilitet
RISIKOVURDERING	vurdering af den statistiske mulighed for at et stof fremkalder en toksisk effekt i en given situation
SEDATIV EFFEKT	beroligende/sløvende virkning, som er betinget af en generel dæmpning af CNS
SELEKTIVITET	udtryk for, i hvor høj grad et lægemiddel kun påvirker bestemte funktioner, væv eller celler
SELEKTIV TOKSICITET	det fænomen, at toksiciteten kun er høj overfor en enkelt eller få arter
SPARE RECEPTORER	det fænomen, at der nås et maksimalt farmakologisk respons med kun delvis mætning af receptorerne
SUBKRONISK TOKSICITET	skader, der opstår indenfor en kortere periode ved fortsat dosering (op til 3 måneder)
SYNERGISME	kombinationseffekten af 2 lægemidler, når disse virker i samme retning
TAKYFYLAKSI	betegnelse for hurtigt indtrædende tolerance
TD ₅₀	(median T oxic D ose) - den enkeltdosis, der fremkalder en forudvalgt toksisk effekt hos halvdelen af en population
TERAPEUTISK INDEKS	forholdet mellem dødelig og effektiv middeldosis LD ₅₀ /ED ₅₀ , baseret på dyreforsøg. I klinisk sammenhæng anvendes ofte forholdet mellem den middeldosis, der fremkalder en bestemt bivirkning og den effektive middeldosis, f.eks. TD ₅₀ /ED ₅₀ , eller TD ₁₀ /ED ₉₀
TERATOGENICITET	toksisk påvirkning af fostret førende til misdannelser
TILSYNELADENDE FORDELINGSRUM	det fiktive volumen, hvori en lægemiddeldosis ville være fordelt, hvis koncentrationen overalt var lig med plasmakoncentrationen (V _d)
TOKSICITET	(giftighed) et stofs evne til i en given dosis at udløse en skadelig effekt på en biologisk mekanisme

TOKSIKOLOGI	læren om gifte, forgiftninger og deres behandling
TOLERANCE	det fænomen, at der ved fortsat administration af et lægemiddel skal anvendes stigende doser for opnåelse af samme effekt
TOTAL PLASMACLEARANCE	det volumen af det tilsyneladende fordelingsrum (ml eller l), der pr. tidsenhed befris for den aktive substans; dækker summen af samtlige eliminationsprocesser (Cl_{total})
URIKOSURISK EFFEKT	øget renal udskillelse af urinsyre
XENOBIOTIKA	kemiske forbindelser, både naturlige og syntetiske, der ikke indgår i den menneskelige organismes normale biokemi